Wim de Wagt, ***De Groote Vrede. Nederlandse voorvechters van een verenigd Europa 1914-1948*** (Amsterdam: Boom, 2025, 446 pp., ISBN 9789024472468).

In *De Groote Vrede* corrigeert Wim de Wagt het hardnekkige beeld dat het streven naar een Europese eenwording uitsluitend een project was van de jaren na de Tweede Wereldoorlog dat onherroepelijk uitmondde in de EU. Centraal in dit boek staan de Nederlandse voorvechters van een verenigd Europa tijdens de Eerste Wereldoorlog en het interbellum. Inzicht in het Europese idealisme van deze rijkgeschakeerde verzameling politici en burgers is om twee redenen relevant, zo betoogt de kunsthistoricus, journalist en schrijver De Wagt. Ten eerste vergroot dit ons begrip van het grote Nederlandse enthousiasme voor een Europese eenheid in de jaren na 1945, dat ten dele wortelde in vooroorlogse plannen en denkbeelden over een Europese samenwerking. Ten tweede zijn, volgens De Wagt, verhalen over dit 'hoopgevende, maar dramatisch eindigende hoofdstuk in de Europese geschiedenis' (12) van belang omdat zij de onderlinge Europese verbondenheid vandaag de dag kunnen versterken. Iets wat in onze eigen tijd, die net als het interbellum gekenmerkt wordt door internationale politieke spanningen en onzekerheid, broodnodig is. De auteur koestert duidelijk sympathie voor de Europese zaak én voor de bonte stoet aan idealisten en wereldverbeteraars die hij in *De Groote Vrede* ten tonele voert, zonder daarbij overigens de kritische distantie te verliezen. Eerder publiceerde hij *Wij Europeanen* (2015), een *what-if*-geschiedenis waarin hij zich de vraag stelt wat er had kunnen gebeuren als de Duitse minister van Buitenlandse Zaken Gustav Stresemann niet in oktober 1929 was gestorven en hij en zijn Franse collega Aristide Briand hun plannen voor een Europese eenheid hadden kunnen waarmaken.

De Groote Vrede is chronologisch opgebouwd en besteedt zowel aandacht aan de Nederlandse pleitbezorgers van een verenigd Europa als aan de comités, verenigingen, lobbyorganisaties en internationale netwerken waarbinnen zij opereerden. Het boek begint met de inspanningen van de schrijver Nico van Suchtelen tijdens de Eerste Wereldoorlog om een Europese statenbond te realiseren; volgens hem 'het eenige redmiddel' voor een duurzame vrede. Vervolgens komen onder andere de culturele en politieke toenaderingspogingen van de journalist Ebed van der Vlugt en zijn periodiek *Le Monde Nouveau* aan bod, de Vereeniging ter Bevordering van de Oprichting der Vereenigde Staten van Europa (1925) van de Haarlemse accountant Taco Mulder en de klassiek letterkundige Hendrik Muller, en de betrokkenheid bij

Published by Royal Netherlands Historical Society | KNHG
Creative Commons Attribution 4.0 International License
DOI: 10.51769/bmgn-lchr.29410 | www.bmgn-lchr.nl | e-ISSN 2211-2898 | print ISSN 0165-0505

het Europese project van Nederlandse parlementariërs en politici (onder wie ARP-voorman Hendrik Colijn).

Hoewel politici van links tot rechts warmliepen voor het idee van een Europese douane-unie, vond het Europese idealisme net als in het buitenland veruit de meeste weerklank aan de linkerzijde van het politieke spectrum, met name bij de SDAP. Duidelijk wordt dat niet alleen leden van de Nederlandse politieke, economische en culturele elite, zoals de prominente leden van de Nederlandse afdeling van de Paneuropese Unie, onder wie de industrieel Anton Philips, de scheepsmagnaat Ernst Heldring en de vliegtuigpionier Anthony Fokker, zich voor een meer verenigd Europa engageerden, maar vooral ook talrijke maatschappelijk betrokken burgers. Bij de bespreking van hun plannen, motieven, publicaties, lezingen, congressen en organisaties heeft De Wagt steeds een goed oog voor de internationale context en de grensoverschrijdende dwarsverbanden en inspiratiebronnen van deze Nederlandse Europeanisten. Hun ideeën doen soms verbazingwekkend actueel aan. Zo maakte de journalist Mellina van Asbeck zich in 1932 hard voor een Europese politieke partij – in de woorden van De Wagt een 'Volt avant la lettre' (361). En wat te denken van het voorstel voor een 'Vereenigde Staten van Europa' met een eigen Europees leger dat al in 1908 werd geopperd door de Haagse arts F.U. Ockerse in *Het Vaderland*?

In de epiloog traceert De Wagt de continuïteiten tussen de voor- en naoorlogse Nederlandse Europese beweging. Hoewel sommige voorvechters van een Verenigd Europa uit het interbellum, zoals SDAP-politici Willem Drees (die in het interbellum lid was van de Union Douanière Européenne) en Willem Albarda (die in deze periode de Europese zaak bepleitte op SDAP-congressen en in het parlement) een rol speelden bij de nieuwe Europese organisaties die na de Tweede Wereldoorlog ontstonden, raakten de meeste pioniers van het eerste uur in de vergetelheid. Ook al hebben hun 'onvermoeibare pogingen om van onderop een verenigd Europa te creëren' volgens de auteur weinig concreets opgeleverd, hun ideeën en initiatieven vormden 'de voedingsbodem […] van de naoorlogse enthousiaste Nederlandse inzet voor een vreedzaam Europa' (407).

Voor zijn studie raadpleegde De Wagt een omvangrijke hoeveelheid zeer divers bronnenmateriaal, waaronder krantenberichten, brieven, partijprogramma's, pamfletten, verslagen van Kamerdebatten en tijdschriften. Het is een grote verdienste dat hij met zijn werk als eerste een overzicht heeft geschetst van de Nederlandse politici én burgers die in de decennia voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog ijverden voor een Europese eenheid. Terwijl de geschiedenis van de Nederlandse betrokkenheid bij het Europese integratieproces van na 1945 is behandeld in diverse boeiende studies van Annemarie van Heerikhuizen, Mathieu Segers, Jan van der Harst en Anjo G. Harryvan, Jieskje Hollander en Robin de Bruin, is het vooroorlogse Nederlandse Europeanisme in de geschiedwetenschap vrij stiefmoederlijk

bedeeld, met als belangrijkste uitzonderingen enkele artikelen en hoofdstukken van Anne-Isabelle Richard en Hein Klemann.

Zonder dit in zijn boek te benoemen, sluit De Wagt met zijn *De Groote Vrede* aan bij tenminste twee trends in de geschiedschrijving over de Europese integratie. De eerste trend betreft de interesse in de rol van niet-statelijke actoren. Deze was bijvoorbeeld één van de uitgangspunten van het *Tijdschrift voor Geschiedenis*-themanummer uit 2017 over Nederland en het Europese project onder gastredactie van Marloes Beers en Liesbeth van de Grift. De tweede trend is de recente belangstelling voor de dwarsverbanden tussen de Europese Unie en haar voorloperorganisaties in het interbellum en de jaren na de Tweede Wereldoorlog, die voortkomt uit de bredere wens om af te stappen van een EU-centrisch perspectief. Dat De Wagt in zijn boek niet ingaat op de stand van zaken in de geschiedschrijving valt te verklaren uit het feit dat *De Groote Vrede* geschreven is voor een breed publiek in een journalistieke stijl. Een voordeel hiervan is dat het boek erg prettig leest. Een nadeel is dat het notenapparaat vrij summier is en niet altijd even precies. Dat is jammer, te meer omdat *De Groote Vrede* talrijke aanknopingspunten biedt voor verder onderzoek.

Ondanks deze onvolkomenheden levert De Wagts uitvoerige en leerzame staalkaart van het bruisende, vooroorlogse Europese idealisme een belangrijke bijdrage aan de geschiedschrijving over Nederland en het Europese integratieproces. Bovendien toont *De Groote Vrede*, zoals De Wagt in zijn inleiding schrijft, dat ons moderne Europa niet alleen voortkomt 'uit de puinhopen van de Tweede Wereldoorlog', maar evenzeer schatplichtig is aan de talrijke initiatieven in de voorafgaande decennia, die er juist op gericht waren 'om die puinhopen te voorkomen' (12).

Marjet Brolsma, Universiteit van Amsterdam